

KONTYNUACJA REGIONALNEJ TRADYCJI W ARCHITEKTURZE MIESZKANIOWEJ JEDNORODZINNEJ JAKO JEDEN Z WARUNKÓW ŁADU PRZESTRZENI

Piotr Łodziński

Wydział Architektury, Politechnika Białostocka, ul. Grunwaldzka 11/15. 15-893 Białystok
E-mail: lodzinski@o2.pl

CONTINUITY OF REGIONAL TRADITION IN DETACHED HOUSING ARCHITECTURE AS ONE OF CONDITIONS OF SPATIAL ORDER

Abstract

The main objective of this article is to present the importance of spatial order in the regional architecture of detached housing complexes and for continuity of tradition in architecture. Currently, more and more construction projects are having a dialogue with regional architecture and searching for inspiration in it. On the basis of observations of West-European and Polish architecture and personal experience in design, the author is trying to formulate a few guidelines associated with design, respecting the values of traditional housing architecture.

Streszczenie

Głównym celem artykułu jest zwrócenie uwagi na znaczenie ładu przestrzennego w architekturze tradycyjnych zespołów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i ciągłości tradycji w architekturze. Obecnie coraz więcej realizacji podejmuje dialog z zabudową regionalną i w niej szuka inspiracji. Na podstawie obserwacji architektury zachodnioeuropejskiej i polskiej oraz własnych doświadczeń praktyki zawodowej autor próbuje sformułować kilka wytycznych dotyczących tworzenia rozwiązań projektowych nacechowanych poszanowaniem wartości tradycyjnej architektury mieszkaniowej i dążeniem do pomnażania tych wartości.

Keywords: detached housing; spatial order; regional architecture

Słowa kluczowe: architektura mieszkaniowa jednorodzinna; ład przestrzenny; architektura regionalna

Zabudowa mieszkaniowa stanowi większość substancji architektonicznej prawie każdej struktury miejskiej. To jej projektowanie może dokonywać się zgodnie bądź nie z zasadami ładu przestrzennego¹ i w dużej mierze decydować tym samym o uporządkowaniu obrazu miasta.

Nawet potoczna obserwacja współczesnej architektury mieszkaniowej jednorodzinnej Europy Zachodniej pozwala wyciągnąć wniosek, że projektanci zespołów mieszkaniowych kierują się tam ściśle określonymi zasadami organizowania zabudowy. Architekci i inwestorzy muszą szukać kompromisu między swo-

¹ Według J.M. Chmielewskiego, ład przestrzeni to „organizacja przestrzeni uwzględniająca we wzajemnie uporządkowanych relacjach całości kształt warunków i wymagań funkcjonalnych, społeczno- gospodarczych i planistyczno- estetycznych”. J.M. Chmielewski (2000), *Teoria urbanistyki*, Warszawa.

imi wizjami a wymaganiami ładu przestrzeni. Władze lokalne, poprzez tworzone prawo miejscowe, narzucają projektantom ramy postępowania zmierzające do utrzymania ładu w zabudowie. Zgodność realizacji inwestycji z założeniami lokalnego prawa miejscowego, ograniczającego swobodę projektowania, są skutecznie egzekwowane przez władze. W konsekwencji wiele zespołów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej Europy Zachodniej stanowi harmonijną przestrzenną całość urbanistyczno-architektoniczną, pomimo różnych stylistycznych upodobań projektantów w kształtowaniu formy architektonicznej budynków.

Należy zauważyć, że istniejące w Polsce prawodawstwo w zakresie zagospodarowania przestrzennego nie zabrania formułowania równie precyzyjnych jak w Europie Zachodniej ustaleń odnoszących się do formy architektonicznej budynku i jego części. Zgodnie z art. 15.2 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym „w planie miejscowym określa się obowiązkowo: (...) 6) parametry i wskaźniki kształtowania zabudowy oraz zagospodarowania terenu, w tym linie zabudowy, gabaryty obiektów i wskaźniki intensywności zabudowy”². Mimo że obowiązujące plany miejscowe zawierają ustalenia dotyczące zharmonizowania projektowanej zabudowy z istniejącą w zakresie formy architektonicznej i zachowania regionalnych tradycji budowlanych, mają one charakter tylko postulatywny, umożliwiając swobodną interpretację twórcom nowej zabudowy. Problem ten zauważył już dość dawno Bartosz Czarnecki, pisząc o polityce przestrzennej miast Podlasia, iż *“poza ogólnikowymi wytycznymi plany te nie zawierają zapisów pozwalających formułować szczegółowe warunki kształtowania zabudowy”*³.

Na Podlasiu wszędzie tam, gdzie regionalna architektura mieszkaniowa⁴ zachowała się do dziś i gdzie

jest silnie ilościowo reprezentowana, stanowi ona podstawę stabilności ładu przestrzennego. Współistnienie zabudowy regionalnej ze współczesną w obrębie jednego zespołu architektonicznego⁵ jest możliwe pod warunkiem, że cechy architektury, która powstanie, będą nawiązywać do cech architektury zastanej. *“Przykłady tradycyjnej architektury mieszkaniowej są skarbnicą wartości architektonicznych, z której należy czerpać wzorce inspirujące ‘poczynania twórcze’.”*⁶

Jednakże, jak zauważa Jan M. Chmielewski, *“nawiązanie do cech regionalnych może być dwojako rozumiane, bądź jako naśladownictwo form dawnych, bądź też jako współgranie z tymi formami. To drugie rozumienie wydaje się słuszniejsze, bowiem naśladownictwo formy wiąże się z naśladownictwem materiałowo konstrukcyjnym, a także naśladownictwem układów funkcjonalnych. Stawianie wymogu naśladownictwa form regionalnych powinno być realizowane z ostrożnością.”*⁷

Dążenia do podtrzymania lokalnych odrębności w architekturze najczęściej można spotkać w krajach zachodnioeuropejskich. Dzieje się to równolegle z rozwojem architektury współczesnej. W zespołach zabudowy jednorodzinnej obserwujemy często stosowanie nowych rozwiązań technologicznych przy jednoczesnym kontynuowaniu tradycyjnych form architektury mieszkaniowej.

Przemiany wynikające z wprowadzenia nowej zabudowy zmierzają do zachowania charakteru architektury regionu – specyficznego i częstokroć niepowtarzalnego. Świadczą o tym liczne przykłady. Jednym z nich jest znana autorowi architektura mieszkaniowa w Szwajcarii (ryc.1.2.3.).

W kontynuacji wartości regionalnej w architekturze nie chodzi o powielanie wzorów zabudowy miesz-

² Ustawa z 16 lipca 2003 o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz.U. nr 80, poz. 717 z późn. zm.

³ B. Czarnecki (1996), *Nowe prawo, stare plany - przyszłość ładu przestrzennego w małych miastach*, [w:] S. Gzell (red.), „Urbanistyka. Międzyuczelniane Zeszyty Naukowe”, rok II, AKAPIT DTP, Białystok, Gdańsk, Kraków, Łódź, Szczecin, Warszawa, s. 93/94.

⁴ Układy urbanistyczne regionalnej architektury mieszkaniowej Podlasia to proste ciągi uliczne obudowane wolno stojącymi obiektami rozlokowanymi wzdłuż narzuconej linii zabudowy. Kalenice domów ustawiane są równolegle lub prostopadle do ulicy. Forma budynków mieszkalnych w większości budowana na rzucie wydłużonego prostokąta zwieńczona, dachem dwuspadowym o kącie około 40 stopni. Często na osi środkowej elewacji frontowej znajdują się przeszklone ganki, werandy lub lukarny, których rozwiązania architektoniczne różnią się w detalu. Przeważająca część budynków wykonana jest w konstrukcji drewnianej obitej szalówką w charakterystycznym układzie.

⁵ Między innymi miasto to szereg łączących się ze sobą poszczególnych zespołów architektonicznych, na który składają się grupy budynków położonych w niewielkiej odległości lub powiązanych ze sobą. K. Wejchert (1984), *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Arkady, Warszawa, s. 23.

⁶ J. Suходołski (1996), *Regionalizm w kształtowaniu formy architektury współczesnej na obszarze Sudetów*, OW PWR, Wrocław, s. 5.

⁷ J.M. Chmielewski (1978), *Forma, funkcja czy naśladownictwo*, „Architektura” nr 7-8, s. 70.

Ryc. 1. Szwajcarskie miasto Spiez (kanton Bern). Przedstawioną na zdjęciu zabudowę mieszkaniową jednorodziną charakteryzuje powtarzalność form architektury. Przede wszystkim zwracają uwagę dwuspadowe dachy o nachyleniu pości 25-30° i daleko wysuniętych charakterystycznych okapach. Pokrycia dachowe wykonane są z jednolitego materiału - dachówki ceramicznej w większości w odcieniach brązu. W architekturze całości widać wyraźnie dyscyplinę przestrzenną i nawiązanie do wzorów architektury regionalnej kantonu Bern. Fot. autor.

Ryc. 2. Współczesna zabudowa szwajcarskiego miasta w kantonie Valais w stylu tradycyjnej regionalnej zabudowy – zrealizowana z zastosowaniem współczesnych technologii bez prób poszukiwania innych alternatywnych rozwiązań bryłowych. Fot. autor.

kaniowej z minionych okresów historycznych, ponieważ wiązały się one z określonymi, a dziś już nie istniejącymi potrzebami, lecz o podtrzymanie zewnętrznych cech architektury regionalnej, co szczególnie wpłynęłoby na poprawę ładu przestrzeni zabudowy.

Wszędzie tam, gdzie uzupełniamy tradycyjną zabudowę jednorodziną, wskazane jest w celu utrzymania ładu przestrzennego honorowanie wytycznych dotyczących tworzenia rozwiązań projektowych nacechowanych poszanowaniem wartości architektury regionalnej. Na podstawie obserwacji zespołów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej można sformułować kilka podstawowych, konkretnych wytycznych dla tworzenia rozwiązań projektowych dotyczących tego zagadnienia:

- Jeżeli tradycyjna zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna stanowi zdecydowaną większość i ona decyduje o charakterze i klimacie miejsca, to nowo projektowane uzupełnienia istniejącej struktury powinny być podporządkowane istniejącej zabudowie przede wszystkim skalą (ryc. 4).
- Przy dogęszczaniu istniejącej tradycyjnej zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej wskazane

jest zachowanie zastanej linii zabudowy (ryc. 5). Warto przypomnieć, iż w okresie PRL pochopne poszerzanie historycznej linii zabudowy budynków powodowało często destrukcję układu przestrzennego (ryc. 6).

- Kształtując formę architektoniczną obiektów mieszkalnych, wskazane jest nawiązanie do miejscowych tradycyjnych form architektury mieszkaniowej poprzez próbę ich współczesnej interpretacji; najważniejsze jest tu nawiązanie do otaczającej tradycyjnej zabudowy szczególnie profilem dachu i materiałem pokryciowym (por. ryc.7 i 8), w dalszej kolejności proporcjami elewacji, ich materiałem wykończeniowym, detalem i kolorem.
- Przy adaptacjach i przebudowach architektury tradycyjnej zgodnie ze współczesnymi wymaganiami i standardami użytkowymi, powinny być zachowane i uszanowane podstawowe cechy formy zewnętrznej obiektów.

Ryc. 3. Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna miasta Faulensee (kanton Bern - Szwajcaria) o formach współczesnych odpowiednio dostosowanych do charakteru architektury regionalnej. Uwagę zwraca współczesna żelbetowa technologia wznoszenia budynków, współczesny detal deskowania ścian i stolarki okiennej. Zachowane są główne charakterystyczne cechy tradycyjnej architektury regionu Berneroblerland. Elementy formy budynku, takie jak przede wszystkim profil dachu, proporcje elewacji, galerie, balkony, nawiązują do tradycyjnej zabudowy regionu. Fot. autor.

Ryc. 4. Ulica Jagiellońska w Białymstoku. Jeden z coraz częstszych przykładów wprowadzenia nowej architektury w tradycyjną zabudowę mieszkaniową. Nowy budynek dostosowany skalą i profilem dachu dwuspadowego do otaczającej architektury.
Fot autor.

Ryc. 5. Ulica Pod Krzywą w Białymstoku. Wprowadzony pomiędzy tradycyjną zabudowę budynek swoim usytuowaniem poza linią zabudowy i profilem dachu wyraźnie zaburza istniejący ład przestrzenny ulicy. Fot autor.

Ryc. 6. Ulica Jagiellońska w Białymstoku. Jeden z licznych przykładów dogęszczenia w okresie PRL tradycyjnej zabudowy mieszkaniowej. W istniejącej strukturze zabudowy wprowadzono budynek o innej formie architektonicznej i usytuowany w głębi, poza tradycyjną linią zabudowy. Fot. autor.

Ryc. 7, 8. Powyżej - przykład budynku tradycyjnej zabudowy mieszkaniowej Supraśla. Profil dachu jest jednym z głównych elementów architektury wpływającym na ład przestrzeni w zabudowie mieszkaniowej historycznego centrum Supraśla.

Poniżej - współczesny profil dachu nawiązujący kątem nachylenia połaci, formą naczółka, materiałem pokrycia dachowego, formą dachówki esówki (tradycyjne pokrycie przed II wojną na Podlasiu). Uwagę zwraca detal - drewniane deski szczytowe i okapowe. Przykład realizacji formy i detalu architektonicznego nawiązującego do tradycyjnej architektury Supraśla – profil dachu, skala budynku, we współczesnym domu mieszkalnym z zastosowaniem współczesnych technologii. Fot. autor.

Wszystkie te wytyczne autor odnosi do własnego otoczenia i czerpie z osobistych doświadczeń praktyki zawodowej. Związane one są z wprowadzaniem nowych obiektów architektonicznych w obręb tradycyjnych układów zabudowy mieszkaniowej oraz dążeniem do umocnienia wartościowych cech istniejącej tradycyjnej zabudowy jednorodzinnej, jej układów kompozycji urbanistycznej i form budynków, co umożliwia ochronę i zachowanie tożsamości miejscowej kultury budowania.

LITERATURA

1. **Bielecki Cz. (1978)**, *O ciągłości w architekturze*, „Architektura” nr 3-4.
2. **Chmielewski J.M. (1978)**, *Forma, funkcja czy naśladownictwo*, „Architektura” nr 7-8.
3. **Chmielewski J.M. (2000)**, *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, OW PW, Warszawa.
4. **Czarnecki B. (1996)**, *Nowe prawo, stare plany - przyszłość ładu przestrzennego w małych miastach*, „Urbanistyka. Międzyuczelniane Zeszyty Naukowe” rok II, Wyd. Akapit. Białystok, Gdańsk, Kraków, Łódź, Szczecin, Warszawa.
5. **Gawlikowski A. (1988)**, *Czy planowanie miejscowe może być skuteczne?*, PWN, Warszawa - Łódź.
6. **Suchodolski J. (1996)**, *Regionalizm w kształtowaniu formy architektury współczesnej na obszarze Sudetów*, OW PWr, Wrocław.
7. Ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 7 lipca 1994 r. z późn. zmianami - art.10 pkt 6.
Artykuł napisany w ramach realizacji pracy statutowej S/WA/01/2011